

Araştırma Makalesi
Original Article

7 (3) 2020: 1644-1672
Doi: 10.46868/atdd.20

Türklerde Hz. Peygamber Sevgisine Bir Örnek Olarak Süleyman Çelebi'nin “*Vesîletü'n-Necât*” Adlı Eseri

İsmail Metin*

ORCID: 0000-0001-9456-0479

Öz

Bu çalışmada, Süleyman Çelebi'nin 1409'da tamamladığı meşhur eseri “*Vesîletü'n-Necât*” bağlamında alanyazın bilgileri derlenmiş ve “*Mevlid*”in Türk toplumundaki yeri ve önemi aktarılmaya çalışılmıştır. Eser, sade dili ve etkili üslubu ile kendinden sonraki dönemlerde yazılan birçok mevlide kaynaklık etmiş ve değerini günümüze kadar muhafaza etmiştir. İslâm Peygamberi Hz. Muhammed'in doğumu, mi'râc, tevhid ve onun hakkındaki diğer konular o kadar ustalıkla nazma dönüştürülmüştür ki Osmanlılardan günümüze birçok vesile ile çeşitli dinî merasimlerde, tarikatların zikir ve ayinlerinde, çocuk doğumunun kırkıncı gününde, ölümlerin kırkıncı veya elli ikinci günlerinde, yapılan bir adaktan sonra, evlenme ve sünnet düğünlerinde, hacıların dönüşünde, asker uğurlamalarında ve çeşitli merasimlerde mevlid okunması bugüne kadar devam etmiştir. Bu zaman dilimlerinde kültürün algıladığı manalarda özellikle de mübarek gecelerden olan Mevlid, Regâib, Mi'râc, Berât ve Kadir geceleri vesilesiyle ve ölen kimselerin ardından kişinin ruhunu sevgiyle anmak amacıyla okunan mevlid merasimleri yapılmaktadır. Genel anlamda Mevlid'in serüveninin anlatıldığı bu çalışmada çeşitli ülkelerdeki mevlid varyantlarına değinildiği gibi ülkemizdeki kültürel etkisinden de söz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Mevlid, Süleyman Çelebi, Türklerde Mevlidin Yeri ve Fonksiyonları

Gönderme Tarihi: 05/08/2020

Kabul Tarihi:16/09/2020

* Dr. Öğretim Üyesi, Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, dr.ismailmetin@gmail.com

Sulayman Chelebi's work titled "*Vesiletü'n-Necât*" as an Example of the Love of the Prophet in Turks

İsmail Metin

ORCID: 0000-0001-9456-0479

Abstract

In this study, the information of the literature was compiled within the scope of Suleyman Çelebi's famous work *Vesiletü'n-Necât*, which was completed in 1409, and *mevlid* (mawlid)'s place and importance in Turkish society were tried to be transferred. The work originated in many mevlids (mawlides) written in the following periods with its simple language and effective style. It has also maintained its value this day. The birth of the Prophet Muhammad of Islam, mi'râc, tawhid (unification or oneness of God) and other subjects on him have been so expertly turned into verse that chanting of the mevlid has continued from Ottoman until today on a number of occasions in various religious ceremonies, in dhikr and rite ceremonies of the cults (sects), on the 40th day of child birth, on the 40th or 52nd day of death, after a religious offering, in marriage and circumcision weddings, pilgrims' return, soldier's farewells and various ceremonies. Mawlid ceremonies are performed that are read on the occasion of nights of Mevlid, Regâib Mi'râc, and Kadir, among especially the blessed nights, in the meanings perceived by culture in these time periods, and for the purpose of remembering with love of the person's soul after those who died. In this study, which describes Mevlid's adventure in general, mawlid's cultural influence in our country was mentioned as well as the mevlid variants in various countries. Genel anlamda Mevlid'in serüveninin anlatıldığı bu çalışmada çeşitli ülkelerdeki mevlid varyantlarına değinildiği gibi ülkemizdeki kültürel etkisinden de söz edilmiştir.

Keywords: Prophet Muhammad, Mawlid, Sulayman Chelebi, Importance and Place of Mawlid in Turks.

Received Date: 05/08/2020

Accepted Date: 16/09/2020

Произведение Сулеймана Челеби "Vesîletü'n-Necât " как пример любви турков к Пророку

Резюме

В этом исследовании литературная информация была собрана в рамках известного произведения Сулеймана Челеби, " vesîletü'n-najât ", которое было завершено в 1409 году, в нем попытались передать место и важность мавлида в турецком обществе. Благодаря простому языку и эффектному стилю, произведение стало источником многих мавлидов, написанных в последующие периоды, и сохранило свою ценность до сегодняшнего дня. Рождение пророка ислама , таухид и др. связанное с ним, были преобразованы в стихи так искусно, что они были сделаны в различных религиозных церемониях, зикрах и ритуалах , в сороковой день рождения ребенка, в сороковой или пятьдесят второй день смерти . Обряды мавлидов выполняются , особенно по случаю ночей мавлид, регайб, мирадж , берат и кадир, которые относятся к числу благословенных ночей, и в память о душе человека после смерти. В этом исследовании, в котором в общих чертах описывается мавлид, упоминаются варианты мевлида в разных странах, а также его культурное влияние на нашу страну.

Ключевые слова : пророк Мухаммед, Сулейман Челеби, Роль мевлита у турков, мевлид

Получено: 05/08/2020

Принято: 16/09/2020

Giriş

Süleyman Çelebi tarafından yazılan ve asıl adı “*Vesiletü'n-Necât*” (Kurtuluş Yolu-Vesilesi) olan “*Mevlid*”, Türk edebiyatının dini konuda beğenilen, sevilen ve en çok okunan eserleri arasındadır. Hz. Peygamber’e karşı duyulan derin sevgi ve saygının samimi, temiz ve güzel bir ifadesi olan bu müstesna eser, asırlarca birçok Müslümanın gönlünde engin heyecan meydana getirmiş, daima şevkle dinlenmiş ve okunmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber’in doğumu ve buna bağlı olarak yapılan kutlamalar, belli bir zaman geçtikten sonra peygamber sevgisinin bir nişanesi olarak hemen hemen bütün Müslüman toplumlarda ve özellikle Türk toplumunda dini hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Süleyman Çelebi’nin adı geçen bu eseri, millete mal olmuş eserlerdendir. Bugün de bu esere karşı istek ve ilgi hiç eksilmeden devam etmektedir. Bunun sebebi “*Mevlid*”in Türk milletinin ruhunu iyi bir şekilde aksettirmesi, her türlü mübalâğadan ve yapmacılıktan uzak olması, sâde, sâf ve samimî bir duygu ve dille yazılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Türk halkı *Mevlid*’de, Hz. Peygamber’e duyduğu bağlılığın ve sevginin tam bir ifadesini bulmuştur. İslam bilginlerinin bir kısmının mesafeli yaklaşımlarına rağmen *mevlid*, halkın örf, adet ve dini hayatında önemli bir yere sahip olmuş, *mevlid* içerikli merasim ve gelenekler “adet-i mustahsene” (beğenilmiş adet) cinsinden “bid’at-i hasene”¹ olarak görülmüştür. *Mevlid* okutmak dini bir vecibe olmamakla beraber, *mevlid* okutulduğu zaman çocukları camiye getirmek veya evlerde misafir ağırlayıp, Kur’an-ı Kerim tilaveti, va’z u nasihat, *mevlid* ve ilahiler okuyarak onlara maddi-manevi ziyafetlerde bulunmak önemli bir faaliyet² olarak değerlendirilmiş.

İslam edebiyatlarının ortak türlerinden biri olan *mevlid*, Hz. Peygamber’in doğumu vesile edilerek yazılan manzum ve mensur eserlerdir. Türk edebiyatında, Süleyman Çelebi’nin açtığı çığırda gelişen *mevlid* türü, diğer İslamî edebiyatlara nispetle ayrı bir öneme sahip olmuştur. *Mevlid*, Türk halkının peygamber sevgisini, dil

¹ Kadir Gürler, “Bid’at Kavramı Üzerine”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 3, S, 1, 2003, s. 74.

² Süleyman Çelebi, *Mevlid-i Şerif-Vesiletü'n-Necât* (Hazırlayanlar: Mehmet Akkuş-Uğur Derman), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013, s. 23.

ve estetik imkânlarla dile getiren ve bu sevgiyi geniş kitlelere ulaştıran bir türdür. Bu tür içinde edebî eserler kaleme alınmıştır.³

İslam edebiyat tarihinde Süleyman Çelebi'ye kadar daha birçok Arapça mevlid yazıldığı bilinmektedir. Bunlar arasında Muhyiddîn-i Arabî (ö. 1240), el-Bekrî (ö.1295) ve İbnü'l-Cezerî'nin (ö.1429) eserleri örnek verilebilir. Şu hususa dikkat çekmek gerekir ki; bu mevlidler Sünnî şâir ve edîpler tarafından kaleme alınmıştır. Ancak kutlamalar hem Sünnî ve hem de Şîî Müslümanlar arasında yaygınlık kazanmıştır. Tayyip Okiç'e göre; İran edebiyatında Hz. Peygamber için mevlid yazıldığı görülmemiştir.⁴ Fakat Hz. Peygamber'in doğum günü ve bu vesileyle yapılan merasimlere özel bir isim olarak verilen mevlid, Hz. Peygamber'le sınırlı kalmamış zamanla Ehl-i Beyt'e mensup kişileri de içine alan bir muhtevaya dönüşmüştür. Mesela, "Mevlid-i Ali"⁵, "Mevlid-i Fâtıma", "Mevlid-i Hasan ve'l-Hüseyn" ve "Mevlid-i Ehl-i Beyt" veya ahabın ileri gelenleri adına (Hz. Ömer gibi) mevlid kutlamaları görülmüştür.⁶

1. Süleyman Çelebi'nin Hayatı

Edebiyatçı Ahmet Kabaklı'nın, kendisini "en büyük din şairimiz denilmeye lâyık birisi" diye tanıttığı⁷ Süleyman Çelebi, İslamî Türk Edebiyatı'nın belli başlı mesnevî şairleri arasındadır. Birçok şairimizin hayatı gibi Süleyman Çelebi'nin hayatıyla ilgili de kesin bilgiler mevcut değildir. Eski kaynakların Süleyman Çelebi'nin hayatı hakkında verdikleri bilgiler az, karışık ve bazen de çelişkilidir. Kesin olmamakla birlikte Süleyman Çelebi Bursa'da 1351 yılında doğmuştur. Süleyman Çelebi, kendi ifadesiyle Vesiletü'n-Necât'ı 1409 yılında ve altmış yaşındayken kaleme aldığına göre, Süleyman Çelebi'nin doğum tarihi artık 1351 olarak bilinmektedir. Nitekim, bu ifade kabul görmüş ve birçok eserde de böyle belirtilmiştir.

Kaynaklarda Süleyman Çelebi'nin Ahmed Paşa'nın oğlu ve Şeyh Mahmud'un torunu olduğu, Şeyh Mahmud'un Orhan Gazî'ye silah arkadaşlığı ettiği, Orhan Gazî'nin

³ Mevlid Külliyyâtı-*Süleyman Çelebi Vesiletü'n-Necât ve Tercümeleri*, (Editör: Bilal Kemikli), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2016, s. 9.

⁴ İran Şîîlerinde mevlidlerden ziyade Hz. Ali'ye, onun ailesi efradına, bilhassa Hz. Fatıma'ya ve Şia imamlarına medhiyeler tahsis edilirdi. Bkz. M. Tayyip Okiç, "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri", *Atatürk Üniv. İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, S. 1, Erzurum, 1975, s. 23, (1 nolu dipnot).

⁵ Bu örnek için bkz: Süleyman Celaledin, *Mevlid-i Cenab-ı Ali*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1308.

⁶ A. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., İstanbul 1993, II, 524.

⁷ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, İstanbul 1973, II, 218.

bu şahsı ilmi olarak çok takdir ettiği için halkı onun bilgisinden faydalandırmak maksadıyla, kendisine İznik'te bir medrese yaptırdığı da belirtilmektedir. Kaynaklar arasında yer alan bir diğer husus, Şeyh Mahmud'un Muhyiddin Arabi'nin "*Fusûsu'l-Hikem*"ine bir şerh yazdığıdır. Şâirin eğitim devreleri hakkında kesin ve geniş bilgilere rastlanmamakta fakat eserinin mükemmeliyetinden olduğu kadar, onun görevlerinden de ilmî yeterliliği hakkında bir hükme varmak mümkün görünmektedir.⁸ Bu bilgilerden hareketle onun ilimle uğraşan, kültürlü bir aileden geldiği sonucuna varabiliriz.

Süleyman Çelebi'nin köklü ve düzenli bir tahsil gördüğü ve zamanın ilimlerini yeterince öğrendiği, güvenilir kaynaklara göre, Yıldırım Beyazıt Hân'ın "Dîvan-ı Hümâyûn" imamlığında bulunduğu bilinmektedir. Daha sonra Süleyman Çelebi, Emir Buhârî'nin tavsiyesi üzerine Yıldırım Beyazıt tarafından yaptırılan "Ulu Cami" baş imamlığına getirilmiş ve 1422 yılında vefat edene kadar da bu görevini yerine getirmiştir.⁹ Hatta "*Mevlid*"ini de bu camideki görevi esnasında bir hâdisse üzerine yazmıştır.¹⁰

Süleyman Çelebi, Ulu Cami'nin ilk imamlarından olduğu için "Yıldırım Beyazıt'ın İmamı" diye anılmıştır. Bu büyük şair, Orhan Gazi zamanında doğmuş, I. Murad ve Yıldırım devirlerinde genç ve akıncı Türk Devletinin gelişmesine ve Rumeli'deki fetihlerine şahit olmuş, sonra da Yıldırım'ın Ankara yenilgisinin ardından Fetret Devri'nin acılarını yaşamıştır.¹¹

Süleyman Çelebi'nin adındaki "Çelebi" kelimesi, kendisinin bilgin bir zat olması dolayısıyla kullanılmıştır. O devirde "Çelebi" lâkabı¹² şehzadelere, Mevlevî tarikatı büyüklerine ve bilgin, kâmil, fazıl kimselere veriliyordu. Süleyman Çelebi için yakın zamanlarda "Süleyman Dede" de denilmiştir. Bazı araştırmacılar onun Mevlevî olduğunu söyleseler de bu hususta herhangi bir delil ve vesika mevcut değildir.¹³

Süleyman Çelebi'nin ne zaman vefat ettiği kesin olarak bilinmemektedir. Bursalı M. Tahir bunu, "râhat-ı ervâh" (ruhların rahatı) tamlamasının ebced hesabıyla karşılığı olan h. 825/ m.1422 olarak göstermektedir. Eski kaynaklarca teyit edilmemekle beraber, bu tarih doğru olarak kabul edilebilir. Süleyman Çelebi'nin mezarı Bursa'da

⁸ A. Necla Pekolcay, *Mevlid-Süleyman Çelebi*, İstanbul 2005, s. 19.

⁹ Hüseyin Vassaf, "Mevlid-i Süleyman Çelebi Hazretleri", *Sırat-ı Müstakim*, C. 4, Aded: 79, 28 Safer 1328, s. 9-10

¹⁰ Ahmet Kahraman, *Süleyman Çelebi ve Mevlid*, İstanbul 1972, s. 8-9.

¹¹ A. Kabaklı, *a.g.e.*, I, 218.

¹² Çelebi lakabı hakkında ayrıca bkz: A. Z. Pakalın, *a.g.e.*, I, 345.

¹³ Faruk Timurtaş, *Mevlid Süleyman Çelebi*, İstanbul 1980, s. II-III; A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 9.

Çekirge Yolu üzerindeki Eski Kaplıca yakınında bulunan Yoğurtlu Baba Zaviyesi önündeki sırttadır. Eski mezar yerinde son zamanlarda abide şeklinde güzel bir türbe yapılmıştır.¹⁴

2. “*Vesîletü'n-Necât*” Adlı Eser

Süleyman Çelebi'nin “*Vesîletü'n-Necât*” isimli “*Mevlid*”i Türkçe mevlid metinleri arasında özel bir yere sahiptir ve bu kategoride Türkçe ile yazılan ilk manzûm eserdir. Üslûbu dolayısıyla, bu eser, sehl-i mümtenî olarak vasıflandırılmıştır. Tâhîrülmevlî, “*Edebiyat Lügati*” adlı eserinde, “sehl-i mümtenî” ve Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i hakkında şöyle der: “Sehl-i mümtenî hem kolay hem güç manasına bir tabirdir. Gayet kolay görüldüğü halde, taklidine kalkışılınca, güçlüğü anlaşılan eserlere denilmektedir. Misal olmak üzere ilk akla gelen, Süleyman Çelebi'nin “*Mevlid*” manzumesidir.”¹⁵ Süleyman Çelebi'nin “*Mevlid*”inin dışında herhangi bir şiirine, hatta mısraına rastlanmış değildir.¹⁶ Ancak Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa'nın, sallar ile Çanakkale Boğazı'ndan Rumeli'ye geçişini anlatan meşhur:

*“Velâyet gösterip halka, suya seccade salmışsın
Yakasın Rumeli'nin dest-i takvâ ile almışsın”*

beytinin Süleyman Çelebi'ye ait olduğu Cevdet Paşa gibi¹⁷ ciddi bir âlim tarafından aktarılmaktadır. Süleyman Çelebi'nin “*Vesîletü'n-Necât*”ı Türkçede kendi türünde yazılan ilk eserdir. Daha sonra bu yolda bir hayli eser meydana getirilmiş ise de hiçbiri onunki kadar beğenilip sevilmemiş, şöhret kazanamamıştır. Süleyman Çelebi'nin ayrı ve örnek teşkil eden bir başka özelliği ise, kendisinden önceki eserleri en iyi şekilde okuması ve ondan sonra “*Mevlid*”ini yazmasıdır. Bu da bir şair ve sanatkârın eserini yazmadan önce ne yapması gerektiğini gösterip örnek olması bakımından çok önemlidir.

3. “*Mevlid*” Kelimesinin Anlamları

Mevlid'in Arapçada mimli mastar, zaman ismi ve yer ismi olarak üç anlamı vardır. Bu üç anlam, doğmak, doğum zamanı ve doğum yeri anlamlarında Türkçede de

¹⁴ F. Timurtaş, *a.g.e.*, s. II-III; A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 9.

¹⁵ Tâhîrülmevlî, *Edebiyat Lügati*, Neşr. Haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu, İstanbul 1994, s. 133.

¹⁶ A. Kabaklı, *a.g.e.*, II, 218.

¹⁷ Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, İstanbul 1977, II, 544.

kullanılmıştır. Çoğulu “mevâlid” şeklindedir.¹⁸

1- Mimli mastar olarak mevlid, herhangi bir kimsenin özellikle Hz. Peygamber’in doğumu demektir.

2- Zaman ismi olarak yine herhangi bir kimsenin özellikle de Hz. Peygamber’in doğduğu zamanı ifade eder.

3- Mekân ismi olarak kullanıldığında, doğum yeri, yani Hz. Peygamber’in doğduğu ev “mevlîdü’n-nebî”¹⁹ anlamına gelir. Bununla birlikte, mevlid kelimesi, Hz. Peygamber’in doğumu vesilesiyle yapılan merasimler ve bu merasimlerde okunan metinler için kullanılan özel bir ad da olmuştur.²⁰

Bu yüzden Hz. Peygamber’in doğduğu eve “mevlid” adı verilmiştir. Ancak, günümüzde mevlid denilince genellikle Hz. Peygamber’in doğumu ve bunu anlatan eser anlaşılmalıdır. Bazı kimselerin mevlid kelimesini “mevlût” veya “mevlûd” şeklinde telâffuz etmeleri doğru değildir ve mevlûd şeklindeki okuyuş hatalıdır.²¹ Çünkü mevlûd “yeni doğan” demektir. Mevlût adında bir kitap yazan Tahir Alangu ise bu konuda şöyle der:

*“Bizce artık bu kelimenin Arapça asıl telaffuzuna ait lüzumsuz gayretkeşlikleri bir yana bırakmalı, kelime kökçülüğünden vazgeçerek halkın ona verdiği biçim ve anlam olduğu kabul edilmelidir. Bugün Türkler arasında “Mevlût” denilince hem Süleyman Çelebi’nin ünlü eseri hem de bu kitabın bazı bölümlerinin çeşitli vesilelerle (belli kandiller, okutanın istediği günler) ve mutat törenle okunduğu toplantılar kastedilmektedir”.*²²

Bu kelimenin eski Osmanlı Türkçesiyle yazılan eserlerde Mevlûd şeklinde yazılışı ve Şemseddin Sami’nin “Halk arasında alışlagelen ve yaygın olan şeklinin mevlûd olduğunu” dile getirmesi²³ Alangu’nun görüşünü desteklemektedir. Kısaca, bu kavramdan yola çıkarak, mevlid kelimesi ile “Hz. Peygamber’in doğumunu anma, bununla ilgili yapılan merasimler ve buna bağlı olarak Hz. Peygamber’in hayatını,

¹⁸ Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkadir er-Râzî, *Muhtaru’s-Sihâh*, nşr. Mahmûd Hâtır, Beyrut 1415/1986, s.306; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, Dâr Sadır trs, III, 468-469.

¹⁹ Halife Harun Reşid’in annesi Hayzuran Hatun tarafından bir mescid haline getirilen ve “Süku’l-Leyl” de bulunan Hz. Peygamber’in Mekke’de doğduğu eve de “Mevlîdü’n-Nebî” adı verilirdi. Bkz. H. Fuchs’un yazdığı ve Necla Pekolca’yın ikmal ettiği madde: Fuhs,H., “Mevlid”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 8, MEB Yayınları, İstanbul 1960, s. 171.

²⁰ Selami Bakırcı, *Mevlid Doğuşu ve Gelişmesi*, Akademik Araştırmalar Yay., İstanbul 2003, s.1

²¹ A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 10.

²² Tahir Alangu, *Vesiletü’n-Necât Mevlût: Mevlût*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 1958, s. 6.

²³ Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, İstanbul 1998, s. 1433.

gazve ve seriyyelerini, örnek ahlakını, yaşantısını ve vefatını anlatan eserler” kastedilmektedir.

Özetle, terim anlamıyla “mevlid”, Hz. Peygamber’in doğum günü, doğum gününü anma merasimi ve bu münasebetle yazılan eserlere denilmiştir. Hz. Peygamber’in hayatı, ahlâkı, gazve ve seriyyeleri hakkında başta İbn Hişâm (ö. 834) olmak üzere birçok Arap müellifinin “*Sîret*” veya “*Siyer*” adı verilen eseri bulunmakla beraber, söz konusu mevlidler biraz farklı mahiyette yazılmış kitaplardır.²⁴

4. Mevlid’in Yazılış Sebebi

Süleyman Çelebi, Yıldırım Bayezid’e bir süre Dîvan-ı Hümâyûn imamlığı yapmış, sonra Emîr Buhâri’nin tavsiyesi üzerine, 1400 yılında inşası biten Ulu Cami imamlığına getirilmiştir. Bu camideki imamlığı sırasında onun “*Mevlid*” adlı eserini yazdığı belirtilmektedir.

Sadece Bursa ve Anadolu ile sınırlı kalmayan ve çok geniş bir coğrafyada, okunmasından büyük zevk alınan söz konusu mevlidin, bu denli gönüllerde taht kurmasının altında, yazılışına neden olan hadise sırasında Süleyman Çelebi’nin gösterdiği ve Hz. Peygamber’e duyduğu sevgiden kaynaklanan tepki yatmaktadır. Olay, Ulu Cami’nin ibadete açıldığı 1400’ yılından birkaç yıl sonra ve Süleyman Çelebi’nin de bu camide imam olarak görevde bulunduğu bir sırada gerçekleşmiştir.

Süleyman Çelebi “*Vesîletü’n-Necât*” adlı eserini, Hz. Peygamber’in diğer peygamberlerden fazilet itibariyle üstün olduğunu ispat etmek üzere yazmıştır. Kaynaklardan öğrenildiğine göre, İran asıllı bir vaiz, Ulu Cami’de yaptığı bir vaaz sırasında, “Âmene’r-Rasûlü” diye bilinen ve “Biz, O’nun peygamberleri arasında bir fark gözetmeyiz”²⁵ ayetini yorumlarken, Hz. Peygamber’i Hz. İsa’dan üstün görmediğini söylemişti. Bunun üzerine, dinleyenler arasında bulunan Hz. Muhammed aşığı ve bilgili bir Arap, vaizin bu yorumuna karşı çıkmış çıkıp “*Bu konuda cehaletinizi giderememişsiniz, tefsir ilminde pek çok eksisiniz var. Ayetlerin nâsihinden, mensûhundan, muhkeminden, müteşâbihinden gafilsiniz, ‘Peygamberler arasında fark yoktur’ demesinin ilahi maksadı, risâlet emri ve nübüvvet hususundadır, yoksa fazilet mertebelerinde değildir. Eğer ayet-i kerimenin manası her bakımdan kuşatıcı olsaydı, bu*

²⁴ F. Timurtaş, *a.g.e.*, s. IV.

²⁵ el-Bakara, 2/285.

durumda Allah, “*O peygamberlerin kimine kiminden üstün meziyetler verdik*”²⁶ buyurmazdı” diyerek vaize cevap vermiştir.

Bu sözlere rağmen cemaat İranlı vaizin tarafını tutmuş, bunun üzerine Arap, Arabistan, Mısır ve Halep bölgelerine giderek kendi görüşü lehine fetvalar getirmiştir. Bütün bu gelişmelere tanık olan Süleyman Çelebi son derece müteessir olmuş, vaizin ilk sözlerine karşılık doğaçlama olarak şunları söylemiştir:

“Ölmeyüp İsa göğe bulduğu yol,

*Ümmetinden olmagıçün idi ol”*²⁷

beytini söylemiş ve akabinde şu dört beyti ilâve etmişti:

“Hem dahi Mûsâ elindeki âsâ

Oldu onun izzetine ejdehâ

Çok temennâ kıldılar Hak’tan bular

Ki Muhammed ümmetinden olalar

Gerçi kim onlar dahi mürsel durur

Lâkin Ahmed efdal ü ekmel durur

Zira efdallığa ol elyak durur

*Onu öyle bilmeyen ahmak durur”*²⁸

Bu beyitler her seviyeden insanın çok hoşuna gidince Süleyman Çelebi, bugün dahi okunmaya devam edilen “*Vesiletü’n-Necât*” adlı mevlid manzumesini yazmıştır.²⁹

Latifi Tezkiresi’nde kaydedilen bu rivayetin gerçek olup olmadığı belli değildir. Hâdise gerçek olmasa bile, Süleyman Çelebi’nin eserini, Hz. Peygamber’in diğer peygamberlerden üstün olduğunu göstermek maksadıyla yazdığı muhakkaktır. Bütün eserde bu husus açık şekilde görülmektedir.

Süleyman Çelebi’nin “*Mevlid*”i yazmasındaki bir diğer sebep, ehl-i sünnet akidesini yıkmak isteyenlerin ve Bâtınîlik propagandası yapanların tesirini azaltmak, hatta ortadan kaldırmaktır. Osmanlı imparatorluğunun zayıf sayılabilecek bir devrinde

²⁶ el-Bakara, 2/253.

²⁷ F. Timurtaş, *a.g.e.*, s. 93.

²⁸ Hüseyin Vassâf, *Mevlid- Süleyman Çelebi ve Vesiletü’n-Necat*, Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara 1999, s.27-28.

²⁹ A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 13-16; Mefail Hızlı, “Arşiv Belgelerine Göre Osmanlılarda Hz. Peygamber Sevgisi”, *Diyanet İlmî Dergi-Hz. Muhammed-Özel Sayı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, s. 519-526.

(Fetret dönemi ve sonrasında) siyasî, fikrî, dinî her türlü cereyanın ortaya çıktığı ve etrafı karıştırdığı bir zamanda Süleyman Çelebi, ehl-i sünnet tarafını tutmuş ve devletin yıkılmasını önlemekte yardımcı olmuştur. Süleyman Çelebi, itikat meselelerinde ve diğer hususlarda hep ehli sünnet görüşünü ortaya koymuş ve eserinde baştan sona ehli sünnet akidesinin müdafaasını yapmıştır.³⁰

Süleyman Çelebi'nin Kur'ân-ı Kerim'i gereğince bildiğini, hem yukarıdaki hâdise üzerine bir mevlid kaleme alması, hem de eserinde İslâmî hükümleri bildirirken gösterdiği titizlik bu durumu ispat eder mahiyettedir. Bu husus bize “*Vesîletü'n-Necât*” metnine sonradan eklenmiş beyitleri tespitinde de yardımcı olmuştur.

5. Eserin Yazıldığı Ortam

13. ve 14. Yüzyıl; Türkiye tarihi ve İslam tarihi bakımından önemli gelişmelerin ve geleceği etkileyecek tarihi olayların kayda geçtiği bir dönemdir. Bu dönemde Anadolu'da kurulmuş güçlü, fakat gelişen olaylar neticesinde gittikçe gücünü kaybedecek bir Selçuklu Devleti vardır. Ayrıca 13.. yüzyılda Anadolu'da vuku bulan Türkmen göçlerinin gittikçe arttığını ve Selçuklu sultanlarının onlara yer bulma gayretlerini görmekteyiz. Bu sıralarda Anadolu topraklarında yerli halk ile daha önceden gelerek bölgeye yerleşmiş Türkmen toplulukları ve göçebeler bulunmaktadır. Bununla birlikte Babai isyanı, Moğolların Anadolu'yu ele geçirme faaliyetleri ve Köseadağ yenilgisi (1243), Türkiye Selçuklularının iç işlerine karışılmasına neden olmuş, iş başına gelen yöneticilerin basiretsizlikleriyle de ortam iyice gerilmiştir.³¹

Eserin yazıldığı ortama gelince; daha önce de işaret edildiği gibi, 14. yüzyılda Anadolu'da büyük bir Batınî faaliyeti göze çarpmaktadır. Bu, Anadolu'nun düşünce tarihinin çok karışık olduğu bir devirdir. Batınîler, her yerde başka bir şekle bürünen ve başka bir akide olarak ortaya çıkan zararlı unsurlardır. Onlar, Kur'ân-ı Kerim'den gizli mânâlar çıkararak İslam'ı istedikleri kalıba sokmak istemektedirler. Kökü İran'da olan bu faaliyet Anadolu'da “Babaîler İsyanı” şeklinde ortaya çıkmıştır. Bunların lideri Şeyh Bedreddin'dir. Bunlar fikirleriyle ehl-i sünneti yıkmayı gaye edinmişlerdir ve Ulu Cami'deki vâiz de bunlardan biridir.³²

³⁰ F. Timurtaş, *a.g.e.*, s. VI; T. Alangu, *a.g.e.*, s. 6; A. Kabaklı, *a.g.e.*, II, 220-221.

³¹ Mehmet Şeker, “Süleyman Çelebi Döneminde Bursa'nın Tasavvufi Profiline Dair Bazı Mülâhazalar” , *Mevlid ve Süleyman Çelebi, Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri, Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, (Editörler: Bilal Kemikli-Osman Çetin), TDV Yayınları, Ankara 2010, s. 249.

³² A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 42; A. Kabaklı, *a.g.e.*, II, 221.

İşte bu dînî, fikrî ve siyasî akımlar karşısında Süleyman Çelebi, ehl-i sünnetin tarafını tutmuş ve eserine Allah'ın birliği ve O'nun Esmâ-i Hüsnâ'sını saymakla başlamış, ağırlığını Hz. Peygamber'in vasıflarına vermiştir. Bütün bu davranışları ile Süleyman Çelebi, Batınî hareketine karşı ehl-i sünnet itikadını, soğukkanlı bir kelâmcı gibi, mantıkî deliller ve Kur'an âyetlerine telmihte bulunarak savunmuştur. Bu itibarla Süleyman Çelebi'nin "*Mevlid*"i, "Ehl-i sünnet akidesinin şiire bürünmüş kudretli bir müdafaanamesidir" şeklinde ifade edilebilir.³³

"*Vesîletü'n-Necât*" muhtelif mezhep ve tarikat mensupları tarafından tashih edilirken, müstensihlerin inançları çerçevesinde bazı beyitlerde değişiklikler yapılmış ve eserde bazı ilâve parçalara da yer verilmiştir. Süleyman Çelebi'nin "*Mevlid*"i inanılan bir İslâmî olayı dile getirmektedir. Bu bağlamda, İslâm tasavvufunun şer'i hükümlerle örtüşen hususları da eserde geniş nispette yer almaktadır. Ayrıca, mevlidin gelişme seyrine baktığımızda, bu türün çerçevesinin tasavvuf içinde geliştiği görülmektedir.³⁴

6. Mevlid'in Kaynakları

İslâmî Türk Edebiyatına dair metinlerin ilk kaynağı Kur'ân-ı Kerim'dir. Yazar, Kur'ân-ı Kerim'den faydalandığına göre, şüphesiz ki öncelikle âyet ve hadislere, İslâmî konu ve motiflere yönelmiştir. İçinde bulunduğu dönemin gidiş yoluna da uyacaktır. İlk dönem metinlerinde âyet ve hadislerden dünya ile ilgili olaylara, son dönem metinlerinde ise, dünyadan başlayarak konuya girilip sonra âyet ve hadislere gelinmiştir. Fakat her iki dönemde bu gidişe aynı ağırlığı veren şairlerimiz de bulunmaktadır. Süleyman Çelebi'nin "*Mevlid*"i ile Mehmed Akif'in birçok şiiri buna örnek olarak gösterilebilir.³⁵

"*Vesîletü'n-Necât*"ın kaynaklarının öncelikle Arapça siyer kitapları olduğu kesindir. Konu bakımından mevlidlerin asıl kaynaklarını Hz. Peygamber'in hayatını, semâil ve meğâzîlerini işleyen önemli eserler teşkil etmektedir. Bunların başında da İbn İshâk'ın "*es-Sîre*" adlı eseri gelmektedir.³⁶ Bu açıdan Süleyman Çelebi'nin, Ebu'l-Hasan Bekrî'den faydalandığı söylenilebilir. Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in "*Sîretü'n-Nebî*" adlı eserinden istifade ettiğini bildirenler, Süleyman Çelebi'nin

³³ A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 42-43.

³⁴ A. N. Pekolcay, *a.g.e.*, s. 13

³⁵ A. N. Pekolcay, *a.g.e.*, s. 10,12; A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 58-59.

³⁶ "Sîre", "Meğâzî" ve "Şemâil" hakkında bilgi için Bkz. M. Tayyip Okiç, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler*, İstanbul 1959, ss. 131-150.

kaynağının bu eser olduğunu söyleseler de, her ikisinin Ebu'l-Hasan Bekrî'den faydalanmış olmaları ihtimâli daha kuvvetli görünmektedir.³⁷

Süleyman Çelebi'nin eseri üzerinde Âşık Paşa'nın da tesirleri görülmektedir. Araştırmacılar, “*Mevlid*”teki bazı beyitlerin “*Garibnâme*”deki bazı beyitlere çok benzediğini ortaya koymuşlardır. Fakat bunların miktarının çok olmadığı görülmektedir. Süleyman Çelebi'nin bazı eserlerden faydalanması, Âşık Paşa'nın beyitlerine benzer beyitler söylemesi ve özellikle Darîr'in bir kasidesine nazire yazmış olması, onun eserinin değerini azaltmaz. Başka milletlerin edebiyatında olduğu gibi bizim eski edebiyatımızda da benzer eserler yazmak adetten sayılmıştır. Süleyman Çelebi, faydalandığı ve tesirinde kaldığı kimselerin çok üstüne çıkmış bir sanatkârdır. Diğer yazarların eserlerinin çoktan unutulduğu, daha sonra yazılanların ise bugün önemini kaybettiği düşünüldüğünde, “*Mevlid*”in hâlâ ellerden ve dillerden düşmeyişi, onun bir şaheser olduğunu ispat etmektedir.³⁸ Ayrıca bir diğer husus da bugün altmış üçün üstündeki, değişik şahısların kaleme almış olduğu mevlid nüshalarındaki motiflerin (“*Siyer-Mevlid*” diyebileceğimiz büyük çaptakiler müstesna) ekseriyetle Süleyman Çelebi'den nakledildiği gerçeğidir.³⁹

7. Dili ve Üslûbu

Süleyman Çelebi'nin “*Mevlid*”i 15. yüzyıl Anadolu Türkçesi ile kaleme alınmıştır ve o dönem hususiyetlerini taşımaktadır. Fakat gerek vezin ve kafiye zarureti gerekse mahallî ağız belirtisi olarak kelimelerin iki türlü yazılışına da rastlanmaktadır. Meselâ bugünkü “Ey” ünleminin hem “I”, hem de “İy” şekli kullanılmıştır. Fiil kip ve zamanlarında da aynı durum olmuştur. Meselâ “-e” eki yanında “-ı” ekinin de geniş zamanı ifade ettiği görülmektedir; yine “-e” eki istek kipi yerine de kullanılmaktadır.

“*Vesiletü'n-Necât*”ın ifadeleri genellikle sadedir. Fakat dinin esasları ile ilgili konularda bu ifade değişmekte, çok defa da sanatlarla süslenmektedir. Bununla beraber, eserde yapmacılıktan eser yoktur. Bu durum, Hz. Peygamber'in mucizeleri bahsinde, dinî konunun tasavvufî çerçeveye örtüştüğü gönül deryası, nesîm-i ışk, meânî dürri, gönül gözü, can kulağı, dürr-i mûcizât-ı Mustafâ terkipleri dikkat çekicidir. Mûcizât'ın kıymetinden bahseden,

³⁷ A. N. Pekolcay, *a.g.e.*, s. 21; T. Alangu, *a.g.e.*, s. 12; A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 29; Selami Bakırcı, *Mevlid-Doğuşu Gelişmesi*, İstanbul 2003, s. 114.

³⁸ F. Timurtaş, *a.g.e.*, s. X; A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 29.

³⁹ A. N. Pekolcay, *a.g.e.*, s. 21.

“*Can kulağın ger tutarisen bana
Mustafâ mi'râcını eydem sana*”⁴⁰

beytinden sonra yine ifade sadeleşmektedir.⁴¹ Kısaca, Süleyman Çelebi açık sade bir dil kullanmıştır. Çağdaşlarının eserlerine göre, Arapça, Farsça kelimelere ve hususiyle tamlamalara daha az yer vermiştir. Bu da aslında, eserin halk için, geniş bir kitle için yazılmasından ileri gelmiştir.

Süleyman Çelebi'nin üslubu da sade ve külfetsizdir. Süse, yapmacıklığa kapılmadan, mübalâğaya düşmeden samimiyetle duygu, heyecan ve düşüncelerini anlatmıştır. Mevlid'in yüz yıllar boyunca bu kadar beğenilip sevilmesi, dil ve anlatısındaki bu açıklık, samimilik ve sadelikten ileri gelmiştir.⁴² “*Mevlid*”, içlilik (lirizm) ile öğreticiliğin (didaktizm) iyice kaynaşmış olduğu bir şiir kitabı olarak bilinmektedir. Kuruluktan uzak olduğu gibi sırf coşkunluktan ibaret de değildir.⁴³

8. “*Mevlid*”in Bölümleri ve Muhtevası

“*Vesîletü'n-Necât*” birtakım bölümlerden meydana gelmiştir. Bahir adı da verilen bu bölümler, bu hususta araştırma yapanlar tarafından muhtelif şekillerde numaralandırılmıştır. Bu bölümler içinde ayrıca fasıl ve diğer bölümler de bulunmaktadır. Bu farklılaşma, bölümler arasındaki tutarlılık veya irtibat takdirindeki görüş ayrılıklarından meydana gelmektedir. Bazı metinlerde, münâcât ve duâ'nın dışında sadece velâdet bahri bulunmakta, bazılarında ise buna mi'râc'ın da eklenmiş olduğu görülmektedir. Vefât bölümünün hiç ele alınmadığı metinler de vardır. Bu durum, vefât bölümünün hiç okunmayışından ileri gelmiş olabilir. Eserin bazı bölümleri veya fasılları çıkartıldığı gibi bölümlerden bazı beyitler de çıkartılmıştır. Yapılan bu kısaltmaların yanında birtakım beyitlerin ve bölümlerin eklendiğini de söylemek lazımdır.⁴⁴

Bu ilave ve kısaltma sebebiyle eser, muhtelif hacimlere erişmiş ve bunlar 10 sayfadan 100 sayfaya, 100 beyitten 1000 beyite kadar değişmiştir. İlave bölümlerden bazıları halkın hoşuna gitmiş ve “*Mevlid*”in içine yerleşmiştir. “*Merhaba*” faslı buna

⁴⁰ F. Timurtaş, *a.g.e.*, s. 43.

⁴¹ A. N. Pekolcay, *a.g.e.*, s. 22.

⁴² F. Timurtaş, *a.g.e.*, s. VII.

⁴³ A. Kabaklı, *I a.g.e.*, I, 222.

⁴⁴ A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 30-31.

en iyi örnektir. Son zamanlarda yapılan çalışmalar bu faslın Süleyman Çelebi'ye ait olmadığını ortaya koymuştur.⁴⁵ Pekolcay'a göre, bu manzum parça her ne kadar "Vesîletü'n-Necât" a dâhil olmasa da Süleyman Çelebi'ye aittir.⁴⁶ Hangi yönden değerlendirilirse değerlendirilsin, "Merhaba" faslını halk sevip benimsemiştir.

Dinî açıdan ele alındığında eserin, her beyitte İslâmî inanç sisteminin kelime ve mefhumları ile farz ve vaciplerinden birçoğunu beyan ettiği anlaşılmaktadır. Allah, Rabb, Çalap, Peygamber, Nebî kelimeleri yerince kullanmıştır. Ayrıca edebî sanatlardan "tekrir, tenasüp, cinas, tevriye vb." gibi kelimeye bağlı sanatlar açısından bu eser, bazen konu, bazen tür, bazen âyet ve hadis içeriği ile mükemmel bir bütün çerçevesinde uyum sağlamaktadır.

İslâmî eserlerin hemen hepsinde âyet ve hadis mealleri çokça yer almaktadır. Ama esas olan âyet ve hadislerin çokluğu değil, onların nasıl kullanıldığı mevzudur. Edebî sanatların ilhamı Kur'ân-ı Kerim'den gelmekte, fakat beyanı yazarın üslûp hususiyetine dönüşmektedir. İfade, halka dönük konularda çok sade, dini metinlerin içeriğine dönük yerlerde görünüşte bazen karmaşık, fakat derinine inilince gönlü fethedecek bir özelliğindedir.

Dîvan edebiyatına mal olmuş, tasavvufî simgeler oldukça başarılı bir şekilde kullanılmıştır. İslâmî Türk edebiyatı içinde bu türde ve üslûpta bir esere rastlamak zordur. Çünkü yazarlar ya sade ya dolambaçlı bir beyan tarzına sahiptirler.⁴⁷

Süleyman Çelebi, "Mevlid"ine Arapça olarak yazdığı bir önsözle şöyle başlamaktadır:

"Rahmân ve Rahîm olan Allahu Teâlâ'nın ismiyle başlarım. Muhammed aleyhisselâmı bütün yaratılmışların sebebi, en şerefli ve en azîzi yapan, makâm-ı Mahmûd ile sefâat hakkını vererek O'nu bütün Peygamberlerden üstün kılan, ismini O'nun ismiyle yan yana yazarak hasedçi şeytanın burnunu sürtüp, O'nun şânını yücelten Allahu Teâlâ'ya hamd-u-senâlar olsun.

Muhammed aleyhisselâm, Allahu Teâlâ'nın indinde çok makbûldür. Allahu Teâlâ'nın melekleri O'nun yardımcılarıdır. Ağaçlar, toprak ve taşlar, O'nunla konuştular. O'nu sevenler dünyâda ve âhirette sevilip kurtulurlar. O'na düşman olanlar kovulup Cehennem'e atılırlar. Bizi Muhammed aleyhisselâmın ümmeti yapmakla

⁴⁵ A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 32.

⁴⁶ A. N. Pekolcay, *a.g.e.*, s. 41.

⁴⁷ A. N. Pekolcay, *a.g.e.*, s. 14

şereflendiren Allahu Teâlâ'ya hamdederim. Şeriki ve benzeri olmayan, mekândan münezzeh bulunan Allahu Teâlâ'nın bir olduğuna şehâdet ederim. O, herkesin kendisine muhtâç olduğu, ibâdet ettiği ve yöneldiği Allahu Teâlâ'dır. O, şâni yüce, kullarını merhametle bağışlayandır. Güzel ahlâk ve cömertlik gibi pek çok meziyetleri ortaya çıkaran, vâdedilen kıyâmet gününde, her tarafta şefâati kabûl edilir bir şefâatçi olan Muhammed aleyhisselâmın, Allahu Teâlâ'nın kulu, resûlü ve habîbi olduğuna şehâdet ederim. Allahu Teâlâ, O'na seçilmişlerin en üstünleri olan temiz âline ve Ashâb-ı Kirâm'ına sonsuz rahmet etsin. ”⁴⁸

Bu kısımda, mevlid konusunda doktora tezi hazırlayan Necla Pekolcay'ın sınıflandırması ve görüşleri esas alınarak “*Mevlid*”in bölümleri değerlendirilmiştir:

1. Allah (c.c.)’in Birliği Hakkında
2. Nâzım (Nazmeden) için Duâ Talebi ve Kitap için Özür Dileme
3. Âlemin Yararılma Sebebinin Beyanı
4. Hz. Peygamber’in Ruhunun Yararılmasının Beyanı
5. Hz. Peygamber’in Vücûdunun Zuhura Gelmesinin Beyan
6. Hz. Peygamber’in Doğma Vaktinde Belirenlerin Beyanı
7. Hz. Peygamber’in Medhi
8. Hz. Peygamber’in Mucizelerinin Beyanı
9. Hz. Peygamber’in Mi’râc’ının Beyanı
10. Hz. Peygamber’in Hicretinin Beyanı
11. Hz. Peygamber’in Bazı Vasıfları Hakkında
12. Nükte ve Nasihatın Beyanı
13. Fena Fiillerden Nehiy Hakkında
14. Risâletin Tebliği Hakkında
15. Hz. Peygamber’in Vefatı Hakkında
16. Kitabın Sonu Hakkında⁴⁹

Eserin başında, âyet mealleri yanında Allah’ın sıfatları konu dâhilinde belirtilmiş, yazarın kendi noksanları sebebiyle özrüne yer verilmiş, sonra Hz. Peygamber’in ruhunun yaratılışı anlatılmış, bundan sonra onun dünyaya teşrifinin sebebi üzerinde durulmuş, sülâlesinden söz edilmiş, sonra da “*Mevlid*”ine geçilmiştir. Hz. Peygamber’in doğum vaktinin geldiğinin beyan edileceğinden söz edilen bu kısım

⁴⁸ A. N. Pekolcay, *a.g.e.*, s. 47.

⁴⁹ A. N. Pekolcay, *a.g.e.*, s. 43-45.

mana yüklü beyitlerle başlamaktadır. Teşbîh-i belîğlerin, teşbîh-i temsîliye dönüştüğü bu fasılda, unutulmayacak tekrar örnekleri bulunmaktadır. Ayrıca konu, papağanın, bülbülün hususiyetleri çerçevesine gereğince yerleştirilerek özel bir değer kazanmaktadır. Nihayet Hz. Peygamber'in vasıflarına geçilerek fasıl sona erdirilmiş ve Hz. Peygamber'in doğumunun, annesi ağzından nakledilişine ayrılmıştır.⁵⁰

Altıncı fasılda ise, hem Hz. Peygamber'in doğduğu gecenin durumu ve o gecede fevkalâdelikler, hem de annesinin gördüğü hâller dile getirilmektedir. Aynı zamanda, Hz. Peygamber'e varlıkların üstünde verilen değer sonucu ondaki farklılıklar, hem de o gece ona verilen kıymet neticesinde olanlar anlatılmaktadır. Olayların gelişme seyri kolay, fakat taklidi güç bir ifade çerçevesinde belirtilmektedir.

Diğer bir fasıl da gök ehlinin Hz. Peygamber'i ziyaretinin anlatıldığı fasıldır. Hz. Peygamber'in cihana gelmesinden sonra başka inanç çerçevelerinin zayıfladığı, bir kısmının da yok olduğu bildirilmekte olup bu fasılın sonunda, yaşı ilerledikçe mucizelerinin iyice belirli hale geldiğinden söz edilmektedir. Hz. Peygamber'in methini ihtiva eden yedinci fasıldaki beyitlerde âyet mealleri edebî sanatlarla metnin içine ustalıkla yerleştirilmiştir. Burada iştikak ve mürâat-ı nazır sanatlarının güzel örnekleri mevcuttur. Teşbîh-i belîğler silsilesi de mısralara ayrı bir değer kazandırmaktadır.⁵¹ Meselâ:

“Oldı meşâm-ı akl ü dil ü can muattar uş

Açıldı çünki nâfe-i güftâr-ı Mustafâ”

beyti bunlardan biridir. Akıl, dil ve can sıralaması dikkate değer bir husustur. Mucizelerin dile getirildiği sekizinci fasılda da yukarıdaki gibi beyitler yer almaktadır:

“Bu gönül deryası girü kıldı cûş

Cevherin cûş ile taşra saldı us”

beytindeki gönül deryasının coşması ve o coşkununla cevherinin dışa çıkması, alelade teşbihler silsilesi değildir. Tasavvufta gönül nazargâh-ı ilâhî'dir. Gönül, aşk-ı ilâhî ile dolarsa taşmaktadır. Aşağıdaki beyit bunun devamı mahiyetindedir:

“Çün nesîm-i ışk irdi urdı mevc

Ol maânî dürri çıkıdı fevc fevc”

⁵⁰ A. N. Pekolcay, *a.g.e.*, s. 32.

⁵¹ A. N. Pekolcay, *a.g.e.*, s. 33.

(Aşk rüzgârı esince, gönül deryası dalgalanacak, manalar incisi akın akın dışarı çıkacaktır.)

“Ger buna gönül göziyle bakasın

Can kulağına bu dürri takasın”

beytinde bu inanç silsilesi gelişimi devam etmektedir. Zaten, gönül gözü, can kulağı, tasavvufi deyişlerdir.⁵²

Dokuzuncu fasıl mir'âc'a tahsis edilmiş olup, bu kısmın başlangıcında da tasavvufî simgeler çerçevesi gelişip devam etmektedir.⁵³ Kadir gecesini, Cebrâil Burak adlı bir binek getirir ve Hz. Peygamber'le beraber Mekke'den ayrılırlar. Kudüs'te bütün peygamberlerin ruhları tarafından karşılanırlar. Orada Hz. Peygamber, Allah'ın emri ile onlara imam olup iki rekât namaz kıldırır. Bundan sonra nurdan bir merdivenle göğe yükselir. Bütün gök ehli onu karşılar ve onun mi'râc'ını tebrik ederler. Hz. Peygamber, hepsini çeşitli ibadetler yaparken bulur. Ümmetine bu ibadetlerin tümü demek olan namazı armağan olarak getirir. Arş'ı ve Kürs'ü görüp yetmiş bin hicabı geçtikten sonra rabbine kavuşur. Bundan sonra geri döner ve ashabına hepsini anlatır. Eserde, dünyaya ait olaylar anlatılırken ifadenin değiştiği, sadeleştiği görülmektedir. Bundan sonraki onuncu fasıl, bu biçimde devam etmekte olup şair burada hicretten söz etmektedir. Bu kısımda kafiyeler güçlüdür. Hz. Peygamber'in vasıflarının dile getirildiği on birinci fasıl başlangıcında yine teşbihler silsilesi yer almakta, fikir, gönül ilişkisi bir istiâre-yi tahyîliyye çerçevesine yerleştirilmektedir:

“Oldı fikret atına uş dil süvâr

Buldı her yirde ki mânâdan süvâr”⁵⁴

Çünkü açıldı maânî pususu

Geldi irişdi bölük bölük susı”⁵⁵

Bu beyitlerden sonra gelen:

Hem hisar-ı dil açılıp çıkdı hoş

Asker-i evsâf-ı Ahmed irdi uş”⁵⁶

⁵² A. N. Pekolcay, *a.g.e.*, s. 33.

⁵³ A. N. Pekolcay, *a.g.e.*, s. 34.

⁵⁴ A. N. Pekolcay, *a.g.e.*, s. 35.

⁵⁵ F. Timurtaş, *a.g.e.*, s. 50.

⁵⁶ F. Timurtaş, *a.g.e.*, s. 50.

beytindeki “gönül hisarı ve “Ahmed’in vasıflarının askerleri” tamlamaları içindeki mânâ zenginliği de dikkate değerdir. Burada, şairin hayâl silsilesi, İslâm tasavvufunun kabullendiği ve İslâmî esaslara ters düşmeyen yolla birleşmektedir. Bundan sonraki iki beyit, Hz. Peygamber’in vasıflarının sayılmasına hazırlıktır.⁵⁷

*“İşit imdi nice virmiş Ol Celil
Mustafâ’ya hulk-i evsâf-ı cemil
Hulki Anun cümle Kur’an hulk’dı
Ana ol hulkun kamusu hulkî’di”*⁵⁸

Bu bölümde ifade genellikle sadedir. Hz. Peygamber’in vasıfları kolay, anlaşılır, sade bir dille, tesirli bir üslûpla dile getirilmiştir. O üstün ahlaklıdır. Daima iyilik düşünür ve kötü şeyler onun gönlüne girmez. Her zaman ibadetle meşgul olur. Hiç yalan söylememiştir, çok mütevazıdır. Dünya hırsından uzaktır. Haram ve kötü şeylere bakmaz ve Allah’ın yasaklarına yaklaşmaz. Bu kısmın son beyti, söylenenlerin hepsinin ispatı durumundadır:

*“Her kemâlât ile kâmil şâh idi
Anun için ol Habîbullâh idi”*⁵⁹

İslâm ahlakından ve kendi durumundan bahsettiği on ikinci fasılda dil daha da sadedir. Burada, çok başarılı kafiyeler mevcuttur. Meselâ:

*“Kimse hakkında dime hiç ayb söz
Çün değülsin sen dahi hiç aybsuz
Bir dir isen girü on işidesin
Dimesen Hakk’a yarar iş idesin”*⁶⁰

On üçüncü ve on dördüncü fasıllarda ifade yine vakanın anlatıldığı kısımlarda sade, inanç çerçevesindeki beyitlerde daha sanatsaldır.⁶¹ Meselâ:

*“Tâ urur oldı bu şer’ün bahri mevc
Dîne girür oldı bu halli fevc-fevc
Âlemi ser’ ile pür nûr eyledi*

⁵⁷ A. N. Pekolcay, *a.g.e.*, s. 43-45.

⁵⁸ F. Timurtaş, *a.g.e.*, s. 50.

⁵⁹ F. Timurtaş, *a.g.e.*, s. 50.

⁶⁰ F. Timurtaş, *a.g.e.*, s. 55.

⁶¹ A. N. Pekolcay, *a.g.e.*, s. 36.

*Can u dil mülkini mâmur eyledi*⁶²

On beşinci fasıl olan “Vefat” kısmında, Hz. Peygamber’in vefatı anlatılmakta, onun ruhunu teslim ettiği bildirilmekte ve çevredekilerin üzüntü belirtilerinden söz edilmektedir. Burada da nidalar çokça kullanılmıştır. On altıncı fasıl ise nasihat ve dualara ayrılmıştır. Bu ölümden Süleyman Çelebi, dünyanın boşluğundan bahsettikten sonra, kitabının adını ve vasıflarını anlatmakta ve kendisi için Allah’tan rahmet, müminlerden de dua istemektedir.

“Hem Süleyman-ı fakire rahmet ît

Yoldaşın îman u yirin Cennet ît”⁶³

9. “Mevlid”in Değeri ve Süleyman Çelebi’nin Şöhreti

“Mevlid”; dinî edebiyatımızın en tanınmış, en sevilen ve şöhreti hiçbir zaman eksilmeyen eserlerindedir. Özellikle Türk halkı arasında Hz. Peygamber sevgisini anlatan onun kadar beğenilmiş ve okunmuş başkaca eserler çok azdır. Dilinin açık, sade ve külfetsiz oluşu, bu hususta büyük rol oynamıştır. Üslûbundaki ve anlatışındaki samimilik, yapmacıktan uzak oluşu eserin tesirini ve başarısını arttırmıştır. “Mevlid”, dil ve üslûp bakımından olduğu kadar edebî yönden de değerlidir. Eserin mükemmel bir yapısı ve kuruluşu bulunmaktadır. Her bölüm konuya uygun bir girişle başlamakta ve güzel bir şekilde işlenmektedir. Bölümler arasında tam bir tutarlılık vardır. Edebi sanatlardan Türk halk edebiyatında çok kullanılan cinasa fazlaca yer verilmiştir.⁶⁴

“Mevlid” sadece halk tabakaları arasında değil, aydın zümrelerde de hayranlık uyandırmıştır. Bütün milletin takdirini, saygı ve itibarını kazanan nadir eserlerdendir. Bu çerçevede Tezkire sahibi Lâtîfî, “Mevlid” için şunları ifade etmiştir: “*Bu fakir ü hakir dahi yüz aded efdali mevlid kitabı gördüm. Ve takat iltifatla her birini gözden geçürdüm. Hiç birinde bu süz u haleti ve bu şevk ü harareti görmedüm. Ve hem bu mertebede birisi makbul ve meşhur olmadı ve beyn-en-nâs biri itibar-ü iştihar bulmadı.*”

Ziya Paşa ise, hayranlığını şöyle ifade etmektedir:

“Dört yüz seneden beri efâzıl

⁶² F. Timurtaş, *a.g.e.*, s. 59.

⁶³ F. Timurtaş, *a.g.e.*, s. 141; Süleyman Çelebi, *a.g.e.*, s. 74.

⁶⁴ F. Timurtaş, *a.g.e.*, s. XIII.

Bir söz demedi ana mûmâsil

Bilmem ne sühandır ol sühanlar

*Aşüfte olur hep işitenler*⁶⁵

Mehmed Akif'in bu konudaki görüşü ise şöyledir: “Yetişilmez ki: Süleyman Dede yükseklerde.”⁶⁶ Süleyman Çelebi kendinden sonra mevlid ve naat yazan yüzlerce şaire tesir etmiş büyük bir yazardır.

10. Mevlid Merasimleri ve Türk Toplumunu Üzerindeki Etkisi

Her şeyden önce mevlid kutlamaları, Arap dünyasında olduğu gibi Osmanlılarda da ilim adamları arasında tartışmalara neden olmuşsa da halkın benimsemesi ile yaygınlık kazanması sonucu “bid’at-ı hasene” olarak kabul edilmiş ve tartışmalı bir şekilde kutlanmıştır.

Mevlidler, daha çok Hz. Peygamber'in doğum günü dolayısıyla yapılan şenlik ve merasimlerde okunmak maksadıyla yazılmıştır. Tarihte İslam âleminde ilk defa Mısır'da Fâtîmîler döneminde el-Muiz Li-Dinillah (972-975) devrinde resmi olarak Hz. Peygamber'in doğum gününü kutlamak maksadıyla tören yapıldığı tespit edilmiştir. İlk zamanlarda Rebiulevvel ayının on ikinci gününce/gecesinde yapılan bu merasimler zamanla Şii topluluk tarafından imamlar için de yapılmıştır.⁶⁷ Hz. Peygamber kendi zamanında böyle bir şenlik yaptırmadığı gibi ondan sonra gelen Dört Halife, Emevîler ve Abbâsiler zamanında da bu şekilde merasimler yapılmamıştır.

İslam dünyasında Fâtîmîler'e oranla çok parlak ve ihtişamlı şenliklerle resmî mevlid törenleri Selçukluların Erbil Atabeklerinden Muzafferüddin Gökbörü döneminde (1207-1208) yapılmıştır. Selâhaddin-i Eyyûbî'nin (1128-1193) son derece dindar ve hayırsever, aynı zamanda iyi bir devlet adamı olan eniştesi Muzafferüddin Gökbörü'nün (1154-1233) çok büyük masraflarla tertip ettirdiği bu mevlid şenlikleri, derin izler meydana getirmiş ve birçok müellif tarafından bütün Müslüman ülkeler için bir başlangıç kabul edilmiştir.⁶⁸ Osmanlı ve Türk toplumuna gelince, Osmanlılarda mevlid geleneğinin Osman Gazi dönemiyle birlikte var olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bu geleneğin toplumsal olarak yaygınlaşması, gelişmesi ve merasimlerde okutulması

⁶⁵ F. Timurtaş, *a.g.e.*, s. XIII

⁶⁶ F. Timurtaş, *a.g.e.*, s. XIII; A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 57-58.

⁶⁷ Ahmed Aymutlu, *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*, MEB Yay., İstanbul 1995, s.17-78.

⁶⁸ Fuchs, *a.g.e.*, C. 8, s. 172; A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 51-52.

Süleyman Çelebi'nin meşhur mevlidi olan “*Vesiletü'n-Necât*”ı yazdığı 1409 yılından sonraki zamanlarda gerçekleşmiştir.

Hız. Peygamber'in doğum yıl dönümü dolayısıyla mevlid okutulması ve şenlikler tertip edilmesi bir ara bazı ülkelerde resmî bir hüviyet kazanmıştır. Mısır başta olmak üzere bazı batı memleketlerinde Hız. Peygamber'in doğum günü resmî bir bayram olarak kutlanmaktadır. Türkiye'de de Hız. Muhammed'in doğum günü, dini ve millî bir gün olarak resmi bir bayram haline gelmiştir. İslam âleminde Türkler de bu merasimlere kayıtsız kalmamışlardır. Mevlid, III. Murad devrinden itibaren resmen Osmanlı İmparatorluk teşrifatında yer almış ve halk nazarında gittikçe artan bir rağbet kazanmıştır. Hatta daha sonraları âdetâ bir bayram mahiyetini almıştır.⁶⁹ Osmanlılarda “Mevlid Alayı” denilen mevlid merasimleri Kanuni Sultan Süleyman zamanında (1520-1566) devlet teşrifatında yer almış, III. Murat (1574-1595) zamanında, 996/1588 yılında tamamen resmîleşmiştir. Nakibu'l-Eşraf Es'ad Efendi, kaleme aldığı protokol kitabının “*Mevlid-i Şerif Kıraati*” başlıklı kısmında, Osmanlılarda devlet töreni olarak kutlanan mevlid günü merasiminin nasıl icra edildiğini detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Daha ziyade Sultanahmet Camii'nde icra edilen bu merasimler, ayrıntılı olarak minyatürlere işlenmiş ve tezkirelere yazılmıştır.⁷⁰

Zamanla bütün İslam coğrafyasını etkisi altına alan mevlid geleneği ve merasimleri Osmanlı devleti zamanında da fonksiyonunu icra etmiştir. Dinin köklü ve esaslı bir medeniyet unsuru olduğu bilinmektedir. Toplumlar çerçevesinde geleneklerin de geniş yeri vardır. Geleneklerin dinin içine yerleşip, dinî esasları sarsmadan bütünleşenleri bulunduğu gibi, dine mesnetsiz olarak dayandırılanları da mevcuttur. Ancak her halükârda İslâm dininin aslına gölge düşmemiştir. Diğer yandan, Kur'ân-ı Kerim ayetlerinin değişik tefsirleri, bazı kişileri dinî esaslardan uzaklaştırmış, gelenekler de zaman zaman bu duruma destek vermiştir.

Gelenek ve göreneklerin en yaygın ve kalıcı olanları hiç şüphesiz dine dayandırılanlardır. Mevlid de İslâm medeniyeti çerçevesinde, İslâm dini ile bütünleşerek gelenekleşmiş durumdadır. Bundan dolayı mevlid kutlamaları, gerek İslâm medeniyetine dâhil Arap ülkelerinde, gerekse aynı çerçevedeki Türk topluluklarında devam edegelmiştir. Bu devamlılık, mübah olup-olmadığı tartışmasını da gündeme

⁶⁹ A. Kahraman, *a.g.e.*, s. 53.

⁷⁰ Adem Efê, “Türk Toplumunda Mevlid Merâsimlerinin Yeri ve Fonksiyonları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 29, İzmir 2009, s. 9-30.

getirmiştir. Çünkü mevlid kelimesinin, “doğma zamanı, doğma mekânı” manası, törenlerin şekline bağlı olarak genişlemiş, hatta farklılaşmış ve “Hz. Muhammed’in doğumunu anma bayramı”, Hz. Peygamber’in doğumu menkıbesinin yanında, “Mevlid Bayramı ziyafeti” olarak da kullanılmıştır.⁷¹

Süleyman Çelebi’nin “*Mevlid*”i, Türk toplumunun takdirini ve saygısını kazanmış önemli eserlerden birisidir. Eserin toplum tarafından benimsenmesinin ve büyük beğeni görmesinin temel nedeni, Türk halkının Hz. Muhammed’e duyduğu aşkın saygı ve sevgidir. Hz. Peygamber’e karşı duyduğu bu derin saygı ve sevgisini, mevlid dinleyerek ve okuyarak gösteren Türk toplumu, doğumdan ölüme kadar birçok özel ve önemli günlerinde mevlidle, Hz. Peygamber’i anmaktadır. Yahya Kemal, “*Süleyman Çelebi O’nu, Bursa’nın bey konaklarından birinde doğmuş gibi; Şeyh Galib de, Boğaziçi yalılarının birinde doğmuş gibi anlatır*” demektedir.⁷² Bu ifadeyi, Hz. Peygamber’i Türk halkından biri gibi kabul etmenin, dolayısıyla onunla sembolik etkileşimde bulunmanın tezahürü olarak değerlendirmek mümkündür. “*Mevlid*”in Türk toplumu tarafından sevilip benimsenmesinde onu makamla, besteyle okuma geleneğinin etkili olduğu söylenebilir. Zira Türk toplumu ibadetle musikiyi birleştirme fırsatını mevlid törenlerinde bulmuştur.⁷³ Mevlidin Türk toplumu içinde yaygınlık kazanmasında bunlara ilaveten mevlithanların büyük rolünü de ifade etmek gerekir. Zira mevlithanlar mevlid okuma işini, bir nevi meslek haline getirmişlerdir. Mevlid törenlerinde mevlit okuyanlara Kur’ân okuyanlardan çok para verilmesi bunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.⁷⁴

Osmanlı Devletinin başşehri İstanbul’da yapılan mevlid alaylarına benzer törenlerin, Devlete bağlı diğer merkezlerde de yapıldığı, hatta söz konusu merkezlerin Osmanlılar’dan ayrılmasından sonra da bu günü hemen hemen İstanbul’dakinin benzeri törenlerle kutlamaya devam ettikleri görülmektedir.⁷⁵ “*Vesiletü’n-Necat*”, Türkçe bilen her Müslüman toplulukta geniş bir okuyucu kitlesi bulmuştur. M. Tayyib Okiç, “*Çeşitli dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri*” adlı makalesinde bu

⁷¹ A. N. Pekolcay, *a.g.e.*, s. 10.

⁷² Kamil Büyüker, “Emin Işık’la Söyleşi, İstanbul’da Mevlid Geleneğinin Dünü-Bugünü”, *İnsanlığın Tükenmeyen Ümidi Peygamberimiz’e*, Türkiye Diyanet Vakfı Matbaası, Ankara 2007, s. 34-39.

⁷³ Süleyman Eroğlu, “Vesiletü’n-necat’ta Ahenk Unsurları”, *Süleyman Çelebi ve Mevlid, Yazılışı Yayılışı ve Etkileri Sempozyumu*, (Edit.:Mustafa Kara-Bilal Kemikli), Osmangazi Belediyesi Yay., Bursa 2007, s. 219-234.

⁷⁴ A. Efe, *a.g.m.*, s. 21.

⁷⁵ M. Şeker, *a.g.m.*, s. 33.

hususla işaret etmekte ve Türkçe bilmeyen Boşnakların bile Süleyman Çelebi'nin eserini ezberlemiş bulduklarını bildirmektedir. Aynı makalede şu kayıt da dikkat çekmektedir:

“Osmanlı fütuhâtı akabinde ve yerli halkın ihtidasından hemen sonra, bu dinî âdet (yâni Mevlid) kök salmağa başlamış olacaktır ki, en eski vakfiyelerde dahi buna dâir kayıtlara rastlamak mümkündür. Meselâ, Saray Bosna'daki Gâzi Hüsrev Bey Câmii'nin 938 (m.1531) tarihli vakfiyesinde, mevlid için yılda 300 dirhem miktarında bir tahsisatın ayrıldığı görülmektedir.” M. Tayyib Okiç'in, cami vakfiyelerinde mevlid okutulmasına dair kayıtları da mühimdir. Yazar, bunlardan:

1. Hacı Muhammed İbn Ahmed Subasiç (1196/1782),
2. Ali Abid Efendi Kapiç (1282/1865),
3. Mustafa İbn Feyzullah Cennetiç (1289/1872),
4. Fâzıl Paşa Şerifoviç (1289/1873),
5. Şeyh Hıfzı Efendi (1290/1873),
6. Abdi Ağa İbn Şerif Zilciç (vasiyetname: 1314/1896),
7. Murad Ağa Kebîrizâde (1321/1903),

8. Muhammed İbn Âdem (1331/1913) vakfiye ve vasiyetnamelerine işaret etmektedir. Ayrıca Okiç, Boşnak kadınlarının da mevlid tes'îdine önem verdiklerini ifade etmektedir.⁷⁶ Yazar, bunlara ek olarak Gaşeviç'in Süleyman Çelebi “Mevlid”ini (*Vilâdet* ve *Mîr'âc* bölümlerini) ilk defa Boşnakça'ya çeviren şahıs olduğunu belirtmesi de önemlidir. Süleyman Çelebi, *Mevlid*’ine yapılan şerhlerden İbrahim Zikrî'nin “*Mevridu'l-Vusûl fî Mevlidi'r-Resûl*” adlı eserinin öneminden söz etmiştir.⁷⁷

“Mevlid”in (*Vesîletü'n-Necât*) halk tarafından benimsenişi, işaret edildiği üzere, Arnavutça'ya tercüme edilişi sonucunu da doğurmuş olup en fazla yaygınlaşmasının 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştiği belirtilmektedir. Süleyman Çelebi Mevlid'inin aşağıda belirtildiği üzere, Almanca ve İngilizceye tercümeleri de vardır.⁷⁸

Okiç, yukarıda belirtilen makalesinde; “*Ne kadar İslâmî dil ve lehçe varsa, denilebilir ki, her birinde mevlidler meydana getirilmiştir. Ancak, birçoğları hakkında malûmat elde etmek mümkün olamamıştır. Zira, bu dil ve lehçeleri, yeni nesiller*

⁷⁶ T. Okiç, “Çeşitli dillerde Mevlidler...”, I, s. 36-37.

⁷⁷ Geniş bilgi için Bkz. T. Okiç, *a.g.e.*, s. 40-49.

⁷⁸ A. N. Pekolcay, *a.g.e.*, s. 39.

arasında bilenler az bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu mevlid ve mevlid tercümeleri listesi tam sayılamamaktadır”⁷⁹ şeklinde bir ifade de kullanmıştır. Süleyman Çelebi'nin “*Mevlid*”i bazı dillere çevrilmiştir. Bu eserin Arapça, Arnavutça, Boşnakça, Rumca, Çerkesçe ve İngilizce tercümeleri bulunmaktadır.⁸⁰ Tercümesi yapılan bu mevlidler şu şekilde ifade edilmektedir:

- **Arapça Tercüme:** Süleyman Çelebi “*Mevlid*”inin Arapça tercümesini sadece Pekolcay⁸¹ ve Timurtaş⁸² zikretmekte, fakat hakkında hiçbir açıklama vermemektedirler. Bundan dolayı da müterciminin kim olduğu, nüshasının nerede bulunduğu bilinmemektedir.

- **Çerkesçe Mevlid:** Çerkes âlimlerinden Düzceli Abdurrahman Efendi tarafından tercüme edilmiştir.⁸³

- **Rumca Tercümesi:** “*Mevlid*”in tamamı değil de bir kısmı tercüme edilmiştir.

- **Kürtçe Mevlidler:** Kürdîzâde Ahmed Râmiz bir mevlid manzûmesi meydana getirmiştir. Matbû olan bu eserin, Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inin tesiri altında kaldığına kesin gözüyle bakılmaktadır. “*Mevlid*”in ikinci Kürtçesi, Zaza lehçesiyle nazmedilmiş ve 1898 yılında Diyarbakır'da neşredilmiştir. Üçüncü Kürtçesi ise Şafii fıkıh âlimi Ertuşlu Hasan'ın manzûmesidir. Bu mevlidin tamamı 511 beyittir.⁸⁴

- **Tatarca Mevlid:** Okiç'in makalesinde belirttiğine göre; kendisinde bulunan Tatarca mevlid metni, Tokyo'daki Mahalle-i İslamiyye'de oturan imam ve müderris Muhammed Abdulhayy Kurbânâlî'nin Tokyo'ya yerleşmiş Tatarlar kolonisi gayretiyle Matbaa-i İslamiyye'de 1931 senesinin mevlid günü hatırasına neşredilmiştir.⁸⁵ Aslında bu mevlid Süleyman Çelebi “*Mevlid*”inin Tatar diline kısaltılarak uyarlanmış şeklidir.

- **Sevahili Dilinde Mevlid:** Sevahili dili Bantu dillerinden biridir. Kongo'ya kadar uzanan Doğu Afrika'nın büyük bir kısmında trafik ve ticaret dilidir. Şerif Mansabî'nin “*Mevlid Manzumesi*” de bu dilde telif edilmiştir

⁷⁹ T. Okiç, *a.g.e.*, s., 27.

⁸⁰ F. Timurtaş, *a.g.e.*, s. XI.

⁸¹ A. N. Pekolcay, *a.g.e.*, s.39-40.

⁸² F. Timurtaş, *a.g.e.*, s. XI.

⁸³ T. Okiç, *a.g.e.*, s. 28.

⁸⁴ T. Okiç, *a.g.e.*, s. 30.

⁸⁵ T. Okiç, *a.g.e.*, s. 31.

(Kitâbu Mavlid).⁸⁶

• **Almanca Tercüme:** Bayan Irmgard Engelke, Süleyman Çelebi “*Mevlid*”ini etraflıca tetkik etmiş ve bazı beyitlerini Almancaya tercüme etmiştir. “*Sulayman Tschelebi’s Lobgedichte auf die Geburt des Prophe-ten – Mevlid-i Şerif*” adını taşıyan doktora tezi Halle’de 1926 yılında basılmıştır. Joseph von Hammer-Purgstall daha evvel, Mevlid’in bazı bahirlerini Almancaya çevirmiştir.⁸⁷

• **İngilizce Tercüme:** Mevlid’i İngilizceye nazmen çeviren kişi F. Lyman Mac Callum’dur. (The Mevlid-i Sherif by Suleyman Chelebi, The Wisdom of The East Series, London 1943) Fakat ondan yarım asır önce meşhur İngiliz oryantalist Gibb (History of Otoman Poetry, London 1900, I, 241-248) Mevlid’i İngilizceye çevirmişti.⁸⁸

• **Arnavutça Tercüme:** Hasan Zuko Kamberî (18. yüzyılın ikinci yarısı) arnavut dilinde ilk defa manzum bir mevlid meydana getirmiştir. Manzumenin henüz basılmamış olmasından ötürü, bu mevlidin orijinal mi yoksa Süleyman Çelebi’nin “*Mevlid*”inin bir tercümesi mi olduğu konusu belirsizdir.⁸⁹

⁸⁶ T. Okiç, *a.g.e.*, s. 32-33. Ayrıca Bkz. Ahmet Kavas, “Afrika’da Mevlid Uygulamaları” *Diyanet İlmî Dergi–Hz. Muhammed Özel Sayı*, Ankara 2003, s. 559-574.

⁸⁷ T. Okiç, *a.g.e.*, s. 33.

⁸⁸ T. Okiç, *a.g.e.*, s. 33-34; Fuchs, *a.g.e.*, C. 8, s. 176.

⁸⁹ T. Okiç, *a.g.e.*, s. 34.

Sonuç ve Değerlendirme

Süleyman Çelebi'nin eserine verilen değer ilk sebebi şüphesiz ki büyük bir ihlas ve heyecanın mahsulü oluşudur. Şair, bu şevkle kaleme aldığı eserinde, İslâmî esasların kısmî bir özetini verirken halkın benimsemiş olduğu ve her mezhep ve tarikat çerçevesinde geçerli olan inanç silsilesini ön plana almıştır. Gereklikçe halkın seviyesine inmiş, gereklikçe de halkı kendi his ve fikir seviyesine çıkarmaya çalışmıştır. Süleyman Çelebi'nin 1409'da tamamladığı bilinen eseri, daha sonra kaleme alınmış birçok mevlid olmasına rağmen sade dili ve tesirli üslubu sayesinde değerini her zaman korumuştur. "*Mevlid*"de, İslâm Peygamberi Hz. Muhammed'in doğumu, mi'râcî, tevhidi ve onun hakkındaki diğer konular büyük bir ustalıkla nazma dönüştürüldüğü için bu eser Osmanlılardan günümüze kadar birçok vesile ile okunagelmiştir. Türk toplumunda peygamber sevgisinin bir tezahürü olarak devam edegelmiş mevlid merasimleri söz konusu olmuştur. Her Rebîulevvel ayının 12'sinde özellikle Sultan Ahmed Camii'nde bütün devlet protokolünün hazır bulunduğu, son derece gösterişli kutlamalar sırasında olduğu gibi, Osmanlı padişahlarının, diğer kandil gecelerinde de mevlid okunmasını takip ettikleri bilinmektedir. Bu sırada cami ve minare şerefeleri mahyalarla aydınlatılarak; toplu ibadetler ve bol bol Kur'ân-ı Kerim tilâvetleri yapılmıştır. Mevlid, Regâib, Mi'râc, Berât ve Kadir geceleri sebebiyle ve bâzı büyüklerin ruhunu anma maksadıyla yapılan mevlid merasimleri; tüm halka açıktır. Bunun dışındakiler, özel mahiyette olup fertlere, ailelere ve küçük bir çevreye mahsustur. Süleyman Çelebi bu eseriyle, Türk-İslam dünyasının Hz. Peygamber'e duyduğu derin ve samimi sevgiyi dile getirmiştir. "*Mevlid*", Süleyman Çelebi'nin eseri olmakla birlikte, yaygın şeklinde Türk halkının el emeği ve göz nurudur. Süleyman Çelebi ve "*Mevlid*"i, bütün Türk illerine yayılan ve yüzyıllar boyunca devam eden ve hiç eksilmeyen bir üne kavuşmuştur. Günümüzde de bu şöhret ve itibarını sürdürmektedir. Ülkemizde ve Türk toplumunda mevlid, Hz. Peygamber'in doğum günü/gecesi, dinî merasimlerde, geleneksel tarikatların zikir ve âyinleri esnasında, çocuğun doğumu münasebetiyle kırkıncı gününde, bir kişinin vefatının kırkıncı veya elli ikinci gününde, yapılan bir adak sebebiyle okunabildiği gibi, evlenme ve sünnet düğünleri, hacıların dönüşü, asker uğurlama gibi amaçlarla da mevlid okunması geleneği güncelliğini korumaktadır.

Kaynaklar

- AHMED CEVDET PAŞA, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, İstanbul 1977.
- ALANGU, T., *Vesiletün-Necât, Mevlût*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 1958.
- BAKIRCI, S., *Mevlid: Doğuşu ve Gelişmesi*, Akademik Araştırmalar Yayınları, İstanbul 2003.
- BÜYÜKER, K., “Emin Işık’la Söyleşi, İstanbul’da Mevlid Geleneğinin Dünü-Bugünü”, *İnsanlığın Tükenmeyen Ümidi Peygamberimiz’e*, TDV Matbaası, Ankara 2007.
- CELALEDDİN, S., *Mevlid-i Cenab-ı Ali*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1308.
- EFE, A., “Türk Toplumunda Mevlid Merâsimlerinin Yeri ve Fonksiyonları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 29, İzmir 2009, s.491-531.
- Er-RAZÎ, Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkadir, *Muhtaru’s-Sihâh*, (neşr. Mahmûd Hâtır), Beyrut 1415/1986.
- EROĞLU, S., “Vesiletü’n-Necat’ta Ahenk Unsurları”, *Süleyman Çelebi ve Mevlid, Yazılışı Yayılışı ve Etkileri Sempozyumu*, (Editör: Mustafa Kara-Bilal Kemikli), Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa 2007.
- FUCHS, H., “Mevlid”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 8, MEB Yayınları, İstanbul 1960.
- GÜRLER, K., “Bid’at Kavramı Üzerine”, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 3, S, 1, 2003, s.57-78.
- HIZLI, M., “Arşiv Belgelerine Göre Osmanlılarda Hz. Peygamber Sevgisi”, *Diyanet İlmî Dergi-Hz. Muhammed Özel Sayı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003.
- İbn MANZUR, *Lisânu’l-Arab*, Dâr Sadır trs. III, s.468-469.
- KABAKLI, A., *Türk Edebiyatı*, İstanbul 1973.
- KAHRAMAN, A., *Süleyman Çelebi ve Mevlid*, İstanbul 1972.
- KAVAS, A., “Afrika’da Mevlid Uygulamaları”, *Diyanet İlmî Dergi-Hz. Muhammed Özel Sayı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003.
- MEVLİD KÜLLİYÂTI-Süleyman Çelebi *Vesiletü’n-Necat ve Tercümeleri*, (Editör: Bilal Kemikli), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2016.
- PAKALIN, A. Z., *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., İstanbul

1993, I-III.

PEKOLCAY, A. N., *Mevlid-Süleyman Çelebi*, İstanbul 2005.

SERTOĞLU, M., “Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Mevlid Alayı”, *Tarih Mecmuası*, Sayı 5, İstanbul 1976.

ŞEKER, M., “Osmanlılarda Mevlid Alayları”, *Diyanet İlmi Dergi*, C. 35, S.1, Ankara 1999.

..... “Süleyman Çelebi Döneminde Bursa’nın Tasavvufi Profiline Dair Bazı Mülâhazalar”, *Mevlid ve Süleyman Çelebi, Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri, Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, (Editörler: Bilal Kemikli-Osman Çetin), TDV Yayınları, Ankara 2010.

SÜLEYMAN ÇELEBİ, *Mevlid-i Şerif-Vesiletü’n-Necât* (Hazırlayanlar: Mehmet Akkuş-Uğur Derman), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013.

ŞEMSEDDİN SAMİ, *Kâmûs-i Türkî*, İstanbul 1998.

TAHİRÜLMEVLEVİ, *Edebiyat Lûgati*, Neşre Haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu, İstanbul 1994.

TİMURTAŞ, F. K., *Mevlid Süleyman Çelebi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1980.

TÜRER, O., “Osmanlılarda Mevlid Alayı”, *Keşkül*, 12 Bahar, 2007.

OKIÇ, M. T., “Çeşitli dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri”, *Atatürk Üniv. İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, Erzurum 1975.

..... *Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler*, İstanbul 1959.

VASSAF, H., *Mevlid-Süleyman Çelebi ve Vesiletü’n-Necat*, (Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatcı), Ankara 1999.